

עומק הפשט עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' בדרך ח

פ' בלק

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

©

תוכן העיונים

(א) "וירא בלק .. ויגר מואב": מי היה הראשון לפחד, האם המלך בלק או העם מואב / המס שהיו שולחים המלכים לסיחון ועוג כדי שישמרו עליהם – היה חשאי / בלק הלך וגילה לעמו את הסוד המפחיד, ואילו משה השכיל לנצור את פחדו בלבד

(ב) בדברי רש"י בסוף הסדרה: "כיוון כו' וראו כולם שלא לחנם הרגם" – מאי קמ"ל בזה? / למה אין התורה מודיעה בפירוש את הדין ד"קנאין פוגעין בו", אלא רק בדרך סיפור / מה היו חושבים על פינחס לולי כיוון

"וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל
לאמורי. ויגר מואב מפני העם מאד כי רב
הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל" (טז, א-ב)
וירא בלק בן צפור את כל אשר ישראל
לאמורי – אמר: אלו שני מלכים שהיו
בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו
על אחת כמה וכמה; לפיכך ויגר מואב:

רש"י בא להשמיענו ששני הפסוקים – (א) "וירא בלק", (ב) "ויגר מואב" –
הם ענין אחד, "כי אין ויגר" מילתא בפני עצמו .. אלא ויגר' הוא מחובר אל וירא
בלק¹.

מי הראשון לפחד

והחידוש בזה:

בפסוק הראשון מדבר על בלק לבדו – "וירא בלק", ואילו בפסוק השני מדבר על
כללות העם – "ויגר מואב".

1. לשון הגור אריה.

ולכן היה מקום לפרש², שבאמת אין שני פסוקים אלו מחוברים זה לזה, אלא הם מדברים על שני ענינים:

בפסוק השני מדבר על יראת כללות עם מואב מפני בני ישראל, "ויגר מואב", שיראה זו היתה מאז ומקדם, עוד לפני מלחמת סיחון ועוג (וכפי שממשיך הכתוב ואומר "ויגר מואב מאוד מפני העם כי רב הוא" – שזה היה מקדמת דנא);

אלא שעד כה לא עשו מואב דבר בענין יראה זו, כיון שהמלך שלהם - בלק - לא היה ירא מפני בני ישראל, ולדעתו לא היה צריך לעשות מאומה;

וזהו שמוסיף הפסוק הראשון, "וירא בלק", שעתה ראה בלק כיצד הרגו ישראל את סיחון ועוג, ונתחדש שגם הוא התחיל לירא מפני בני ישראל – ולכן, כיון שעתה הצטרפה יראתו של בלק עצמו להיראה שהיתה קיימת בעם מואב מאז ומקדם, התחילו לחשוב ולהתייעץ מה לעשות.

ובכן, רש"י בא לשלול פשט זה ולהדגיש שאין הדבר כן, אלא "ויגר מואב" הוא תוצאה של "וירא בלק": כיון שבלק ראה את מלחמת סיחון ועוג ו"אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם כו'" – לכן "ויגר מואב".

והטעם לזה שהעדיף רש"י ללמוד בדרך זו – ולא קיבל את הפירוש הנ"ל – מובן:

לפי הפירוש הנ"ל, ש"ויגר מואב" מדבר על היראה שהיתה בעם מואב מאז ומקדם – היה הכתוב צריך להקדים את "ויגר מואב" (לפני "וירא בלק");

ומזה שהכתוב הקדים את "וירא בלק" (לפני "ויגר מואב") – למד רש"י שקודם כל ראה בלק "את כל אשר עשה ישראל לאמורי", ורק אחר כך (גרם זה ל) "ויגר מואב".

עינים להם ולא יראו!?

אמנם לפי שיטת רש"י – קשה (וכמו שהאריכו במפרשים): "לאיזה ענין תלה

2. וע"ד שפירש באור החיים עה"פ. עיי"ש.

היראה בבלק ולא בבעלי המגור שהם מואב" ³?

כלומר: למה מייחס הכתוב את ראיית "כל אשר עשה ישראל לאמורי" לבלק לבדו ("וירא בלק") – היה צריך לומר "וירא מואב את כל אשר עשה ישראל לאמורי"!

ובשפתי חכמים פירש (ועד"ז בעוד מפרשים), שמה שכתוב "וירא בלק" הוא לפי שדוקא בלק הוא שהתבונן בזה, ו"כיון ששמע המון העם את דברי המלך שאמר כן – משום הכי ויגר מואב".

אך צ"ע, דלכאורה סברא זו – "אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם כו'" – היא דבר פשוט, שאינו דורש התבוננות כלל; ומעתה, למה כל העם לא ראו זאת? ! כלומר: למה הוצרכו עם מואב ל"וירא בלק" דוקא, ולא הבינו בעצמם את מה שהבין בלק?

אין על מי להישען

ונראה לפרש, ובהקדים הברור בה'חשבון' שמביא רש"י – "אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על אחת כמה וכמה":

הרא"ם (ועוד מפרשים) למדו, שיראת בלק מיוסדת בגבורתם של סיחון ועוג – אם סיחון ועוג שהיו גבורים גדולים ועצומים [דכתיב בהו' ⁴ ואנכי השמדתי את האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים"'] לא עמדו בפני בני ישראל, הרי על אחת כמה וכמה שבני ישראל יצליחו להתגבר על בלק ומואב (שגבורתם פחותה).

אמנם לדרך זו, היה צריך רש"י לומר "אלו שני מלכים לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמה וכמה" ותו לא – ומזה שרש"י הוסיף "אלו שני מלכים" שהיינו בטוחים עליהם", משמע כוונתו שיראת בלק מיוסדת בשמירתם של סיחון ועוג.

וכן באמת פירש בנחלת יעקב: "כתב הרב בפרשת חוקת" ⁵ (לגבי סיחון) ש'כל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות' – ולפיכך היו

3. לשון אור החיים.

4. עמוס ב, ט.

5. כא, כג.

בטוחים, לפי שהיה מקבל מהן שכר".

וכן משמע מדברי רש"י בהמשך פרשתנו⁶ – שבלק שלח לבלעם (על בני ישראל): "סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום". הרי שבלק לא הזכיר את גבורתם העצומה של סיחון ועוג, אלא את זה שהיו עוז ומגן למואב; וזהו הטעם ליראת בלק, מפני שעד כה סמך על שמירתם של סיחון ועוג (שהיה מעלה להם מס), ועתה – כשהרגו ישראל את סיחון ועוג – סר מבטחו ונותר לבדו⁷.

ומעתה יתבאר בפשטות מדוע בלק לבדו הוא שראה והתבונן ב"כל אשר עשה ישראל לאמורי":

זה שהמלכים היו משלמים מס לסיחון ועוג כדי שישמרו עליהם ("שלא יעברו עליהם גייסות") – היה ענין חשאי, שרק המלכים עצמם ידעו ממנו, ולא המון העם. [וראיה לדבר:

בפ' חוקת⁸ מספר הכתוב שבני ישראל רצו לעבור (בדרכם לארץ כנען) דרך ארצו של סיחון, "אעברה בארצך .. עד אשר נעבור גבולך"; ועל כך השיב להם סיחון⁹: "כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניהם – ואתם אומרים כך"? !

ואם נאמר שדבר זה (העלאת המס) היה דבר מפורסם, כיצד מלכתחילה חשבו בני ישראל שסיחון יניח להם לעבור בגבולו? !

ועכ"פ, היה לבני ישראל בשליחותם לסיחון להזכיר דבר זה ולהתניחם אליו (שאף שמלכי כנען משלמים לו – בכל זאת יתן לבני ישראל לעבור), ומזה שלא נזכר כלל מובן שלא היה הדבר ידוע].

ולכן:

כאשר ראו עם מואב שבני ישראל ניצחו את סיחון ועוג – לא נפל עליהם פחד מיוחד, כי לדעתם לא התחדש שום דבר; הם חשבו, כי כשם שעד עכשיו לא באו בני ישראל ללחום עמיהם, ולא באו בגבולם¹⁰ – כך גם עכשיו לא יבואו להילחם עמיהם.

אבל כאשר בלק ראה "את כל אשר עשה ישראל לאמורי", הרי שהוא ראה כאן

6. כב, ה.

7. וזה שהוצרך להוסיף: "אנו על אחת כמה וכמה" – נתבאר בלקוטי שיחות חלק ח ע' 147 ואילך. עיי"ש.

8. כא, כב.

9. פרש"י שם, כג.

10. ראה רש"י חוקת כא, יג.

דבר נוסף (שלא היה ידוע לכל) – שעכשיו אין לו עוד על מי לסמוך, כיון ש"אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם"!

ומחמת גודל פחדו לא יכול היה בלק להמשיך ולהסתיר את הסוד, וגילה לעמו את זה שעד כה הם היו סמוכים על כחם של סיחון ועוג ששמרו עליהם (ועתה אין להם עוד על מי להישען) – ו"לפיכך ויגר מואב".

ההוראה: לא להפחיד

וכאן רואים את ההבדל בין הנהגת בלק – לבין, להבדיל, הנהגת משה רבינו:

"הרשעים הן ברשות לבם"¹¹ – ולכן בלק לא הצליח לעצור בעצמו ולהסתיר את פחדו, אלא הלך והפחיד גם את אנשי עמו (ללא תועלת);

ואילו משה רבינו, אפילו כאשר היה ירא מפני עוג מלך הבשן וחשב "שמא תעמוד לו זכותו של אברהם"¹², הרי הוא לא סיפר על כך לאיש¹³, ולא היתה ניכרת עליו יראה ופחד, אלא הוא השכיל לנצור את הפחד "בלבו" בלבד (כלשון הש"ס¹⁴).

וכן ראינו אצל נשיאי ישראל במשך הדורות, שגם בזמנים של "עת צרה היא ליעקב", המשיכו לעודד ולחזק את צאן מרעיתם; וגם אם בעצמם ראו קטרוגים כו', מכל מקום לא הראו זאת כלפי חוץ אלא המשיכו לנהוג בעוז רוח ומתוך גאון יעקב – ובדרך זו התגברו על כל הנסיונות והגזירות, עד לנצחון גמור "ביד רמה" ו"בריש גלי".

(חלק ח – בלק א)

11. בראשית רבה פל"ד, י. פס"ז, ח. ועוד.

12. רש"י חקת כא, לד.

13. וראה בארוכה לקוטי שיחות חלק ח ע' 136.

14. נדה סא, א.

ב

"והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל והמה בוכים פתח אהל מועד. וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו. ויבוא אחר איש ישראל אל הקובה וידקור את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל" (בה, ו"ח)

וירא פינחס – ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה: מקובלני ממך, הבעל ארמית קנאין פוגעין בו. אמר לו: קריינא דאיגרתא חיהו ליהוי פרוונקא. מיד ויקח רומח בידו וגו'. אל הקובה – אל האוהל. אל קבתה – כמו 'הלחיים והקיצה'. כיוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה, וראו כולם שלא לחנס הרגם:

לפום ריהטא צריך להבין מה בא רש"י להשמיענו באומרו "וראו כולם שלא לחנס הרגם" – דלאחר מה שמספר הכתוב (ומבאר רש"י) לפנ"ז, מובן מעצמו שפינחס לא בא "לחנס", ומאי קמ"ל בזה?

יש לומר, שאליבא דרש"י אין כוונת הכתוב רק לספר מה היה אז, בשעת מעשה,

אלא גם ובעיקר כדי להורות את ההלכה בעתיד; על ידי הסיפור על פינחס מרמז לנו הכתוב את ההלכה של "בועל ארמית קנאין פוגעין בו", ולא רק את עצם ההלכה (ש"קנאין פוגעין בו"), אלא גם את הפרטים שבהלכה זו, שהקנאי מותר הוא לפגוע רק בשעת מעשה ולא לאחר מכן.

וזהו שמדגיש רש"י ש"כיוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם" – שהכתוב נתכוון ללמדנו הלכה זו גופא, שפגיעת הקנאי צריכה היא להיות דוקא בשעת מעשה ולא לאחר מכן, ודוקא אז נכון לומר "שלא לחנם הרגם".

אין הוראה, רק רמז

אמנם יש להקשות: אם כוונת הכתוב היא להורות הלכה זו של "קנאין פוגעין בו" על פרטיה, למה נשתנתה הלכה זו משאר ההלכות שבתורה, שהן באות באופן של דין מפורש וברור, ואילו כאן ההלכה רק נרמזת בדרך סיפור בלבד?

והביאור בזה:

הלכה זו של "קנאין פוגעין בו" מיוחדת היא בזה ש"הבא לימלך – אין מורין לו"¹⁵, ורק אם נתעורר מעצמו אז מותר הוא בדבר. ולכן אין הלכה זו כתובה במפורש בתורה שבכתב (אלא רק נרמזת באופן של סיפור), שהרי התורה שבכתב יש בה נצחיות מיוחדת:

בתורה שבעל פה, כיון שענינה הוא "דברים שבעל פה", הרי אמנם התוכן של ההלכות הוא נצחי, אך אין זה באופן שהדברים עצמם קיימים ועומדים לפנינו, מתחדשים כל הזמן;

אולם בתורה שבכתב, כיון שמדובר על "דברים שבכתב", הרי הכתב קיים ועומד, באופן שדברי התורה עצמם "מדברים" כל הזמן, גם בשעה זו ממש [והאריך בענין זה הגאון הרוגוצובי – בנוגע לכתב בכלל¹⁶, ובפרט בנוגע לתורה שבכתב¹⁷].

ונמצא, איפוא, שאם בתורה שבכתב היה דין ש"קנאין פוגעין בו", היתה זו

15. סנהדרין פב, א.

16. ראה מפענח צפונות פ"ה סל"ב.

17. שם פ"ה ס"ב. צפנת פענח על התורה בראשית ה, א.

הוראה קיימת – גם למי ש"בא לימלך" ! ולכן נכתב דין זה דוקא באופן של סיפור, כדי שלא יהיה באופן של הוראה לכל, אלא רק למי שנתעורר מעצמו.

[ובדרך זו יש ליישב קושיית החלקת מחוקק¹⁸ על מרן המחבר, שלא הביא בשולחן ערוך כלל הדין של "קנאין פוגעין בו", אלא רק רמז¹⁹ בסגנון של סיפור – "אם לא פגעו בו קנאים".

כי, דין זה של "בועל ארמית קנאין פוגעין בו" אין להורותו; וכיון שכל דיני השולחן ערוך הם הוראה לפועל, נמצא שאי אפשר להביא דין זה בתוך השולחן ערוך (אלא רק בדרך סיפור ורמז).

ונראה, שבענין זה שונה השולחן ערוך מספר היד להרמב"ם – ששם כן כתב במפורש דין זה²⁰ – כי ספר היד ענינו הוא "מקבץ לתורה שבעל פה כולה", ומביא גם דינים שאינם שייכים בזמן הזה וכו', כך שאין כל דבריו הוראה לפועל עכשיו; מה שאין כן השולחן ערוך. (ועד"ז י"ל בנוגע להטור). ודו"ק].

מה היו חושבים על פינחס – אילו לא כיוון?

ועדיין יש לדקדק בלשון רש"י "וראו כולם שלא לחנם הרגם" – דלכאורה תמוה:

אילו פינחס לא היה מכוון בשעת מעשה, הרי היו חושבים שפינחס הרגם לאחר שנסתיימה העבירה ולאחר שזמרי פרש; ואם כך היה הדבר, הרי שהיה פינחס נחשב הורג נפש שלא כדין, ומחוייב מיתה (כי כל ההיתר לקנאין לפגוע הוא רק בשעת מעשה ממש²¹) !

אם כן, הרי ענין זה של "כיוון" נוגע הוא לדיני נפשות ממש, ורש"י צריך היה לומר "וראו כולם שבדין הרגם" (וכדומה) – שעל ידי זה שכיוון ניצל פינחס מחיוב מיתה; ומה פשר הלשון "וראו כולם שלא לחנם הרגם", כאילו כל השאלה היתה רק אם היה זה "לחנם" אם לאו ? !

אלא יש לבאר:

מצינו שמותר לבית דין להעניש, להלקות ואפילו להמית, גם כאלה שמצד עצמם אינם חייבים בעונש זה – "לעשות סייג לתורה, וכיון שרואים בית דין שפרצו העם

18. אבן העזר סט"ז סק"ד.

19. אבן העזר סט"ז ס"ב.

20. ה"ל איסורי ביאה פי"ב.

21. וכמבואר בסנהדרין פב, א: "שאם פירש זמרי, והרגו פינחס – נהרג עליו".

בדבר, יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שייראה להם²².

ולפי זה מובן בעניננו, שאפילו אם לא היה פינחס מכוון, והיו חושבים שהרג את זמרי לאחר שפירש – עדיין לא היו אומרים שהרג נפש שלא כדון ומחוייב הוא מיתה. אלא היו חושבים שהוא הרג את זמרי בתור "סייג לתורה" – כיון שראה את הפירצה שהיתה אז בבני ישראל ורצה לגדור ולחזק הדבר על ידי הריגת זמרי (שהוא זה שפרץ ביותר על ידי שרצה להוכיח שארמית מותרת, ובא למשה ואמר לו "אם תאמר אסורה, בת יתרו מי התירה לך"²³).

[ואף שדבר זה נמסר לבית דין – היו אומרים שפינחס שאל את משה; ובפרט שראו הרי שדיבר עם משה (כשבא לשאלו על ההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"), ומסתבר שלא שמעו מה דיבר עמו, ובמילא היו אומרים ששאל אצל משה אם מותר להרוג את זמרי כדי לגדור פירצת העם].

ולכן אין רש"י אומר "וראו כולם שכדין הרגם" – כי גם אם לא היה מכוון היו סוברים שבדין הרגם – אלא ההדגשה היא "שלא לחנם הרגם":

אם היה הורגם לאחר סיום העבירה – היו אומרים שאמנם היה לפינחס היתר להרוג את זמרי, אך אין זה מצד זמרי מחוייב מיתה, אלא מצד ענין אחר ("לעשות סייג לתורה"), ועצם מעשה ההריגה הוא "לחנם" (כלומר: הוא לא נהרג בשביל עצמו אלא בשביל אחרים);

ודוקא על ידי זה שכוון, ראו כולם שהיה זמרי מחוייב מיתה מצד עצמו²⁴. ומסיימים בטוב.

(חלק ח – בלק ב)

22. לשון הרמב"ם הל' סנהדרין פכ"ד ה"ד – מסנהדרין מו, א.

23. כפרש"י פרשתנו כה, ו.

24. וראה צפנת פענח להל' איסורי ביאה פי"ב ה"ה.

לזכות הילדה דבורה לאה תחי'

בת הרה"ת ר' מנחם מענדל

וזוגתו מרת חי' מושקא שיחיו

ולנר

נולדה בי"ד אייר, פסח שני, תשע"ז

*

הוקדש על ידי זקניה

הרה"ת ר' אלישיב הכהן וזוגתו אורה רבקה שיחיו

קפלון

יזכו לרוב נחת מתוך הרחבה בגו"ר